

The Components of University Accreditation in Imam Khomeini's Intellectual System

Mehdi Jonaidi Jafari ¹ \ Mohammad Saeed Taslimi ²
Mohammad Abooyee Ardakan ³ \ Seyyed Rasoul Hosseini ⁴

1. Phd student, Department of Public Policy and Administration,
University of Tehran, Tehran, Iran. and lecturer in Islamic Studies.
joneidi71@ut.ac.ir

2. Professor, Department of Public Policy and Administration,
University of Tehran, Tehran, Iran. (the responsible).
taslimi@ut.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Leadership and Human Capital,
University of Tehran, Tehran, Iran.
abooyee@ut.ac.ir

4. Associate Professor, Department of Educational Management,
Farhangian University, Tehran, Iran.
hosseinirasul@cfu.ac.ir

Abstract Info	Abstract
Article Type: Research Article Received: 2024.11.03 Accepted: 2025.04.21	Universities are formed based on the underlying values of specific schools, and each school has its own characteristics for its desired university. The aim of this qualitative research is to identify the components of university accreditation based on Imam Khomeini's views, which analyzed the Imam's speeches by applying content analysis of the grounded theory. From the review of specialized literature in the field of accreditation, 7 main components were obtained, including "curriculum management", "curriculum content", "board members", "student", "services and support", "graduates", and "research, and scientific and practical interactions", and from the analysis of the Imam's Sahifah, 80 subcomponents were extracted. The factors of content and curriculum management have received the most attention by the Imam, and the components of "the need to simultaneously acquire knowledge" and "recognizing and neutralizing the sedition of enemies and preventing their influence" have also been the most frequent accreditation criteria. By integrating the obtained model with existing models, it is possible to present the desired academic accreditation model.
Keywords	Academic Accreditation Components, Educational Evaluation, Imam Khomeini's Intellectual System.
Cite this article:	Jafari, Jonaidi, Mohammad Saeed Taslimi, Mohammad Abooyee Ardakan & Seyyed Rasoul Hosseini (2025). The Components of University Accreditation in Imam Khomeini's Intellectual System. <i>Islamic Revelation Studies</i> . 22 (2). 17-38. DOI: 10.22034/22.81.9
DOI:	https://doi.org/10.22034/22.81.9
Publisher:	Islamic Maaref University, Qom, Iran.

Introduction

Higher education systems in Islamic societies have long struggled with the perceived dichotomy between science and religion. Predominantly Western evaluation models, which dominate global academic practices, often fail to align with the cultural and ideological foundations of the Islamic Revolution, thereby generating epistemological and cultural dependency. Imam Khomeini, as the founder of the Islamic Republic, proposed a comprehensive vision of the university that emphasizes both the Islamization of knowledge and the inseparability of science and ethics. The present study aims to identify the components of academic accreditation according to Imam Khomeini's thought and to provide an indigenous model that could guide the development of universities aligned with the ideals of the Islamic Revolution. A review of prior research indicates that, despite numerous studies on Islamic universities and indigenization, no work has systematically focused on Imam Khomeini's criteria for academic accreditation, underscoring the novelty of this study.

Methodology

This qualitative research was conducted within the interpretive paradigm with a fundamental orientation. The primary data source comprised the 21-volume collection of Imam Khomeini's speeches, letters, and messages (1933–1989). A thematic analysis strategy, specifically the theory-driven approach, was employed. Based on existing literature on accreditation, seven overarching components were predetermined as analytical categories. Through iterative readings, 187 relevant texts were extracted, yielding 859 initial codes. Following Braun and Clarke's six-step process, these codes were refined into 80 sub-components. Triangulation involving two senior scholars in higher education was employed to ensure validity and reliability of the findings.

Discussion

The findings highlight that Imam Khomeini placed the greatest emphasis on two components: "curricular content and educational programs" and "curriculum management." Within the content dimension, recurring themes include the necessity of integrating science with ethics, addressing national needs, rejecting cultural domination by foreign powers, and fostering faith and spirituality. Regarding curriculum management, central elements involve neutralizing external conspiracies, preventing intellectual dependency on East or West, and strengthening universities for scientific self-sufficiency.

The role of faculty members emerges as equally critical. They are expected not only to master their disciplines but also to embody Islamic values, provide high-quality instruction, and safeguard students from ideological deviation. Students, in turn, are envisioned as defenders of Islam and the nation, committed to authentic religious principles and resisting fabricated or distorted forms of Islam.

For graduates, key expectations include intellectual independence, skill enhancement, readiness for managerial responsibilities, and loyalty to the Islamic Revolution. In terms of institutional services and support, universities must ensure environments that are morally safe, spiritually enriched, and resistant to corruption and cultural infiltration. Finally, research and scientific interaction emphasize strong ties between university and seminary, national unity, engagement with society, and value-based participation in

political arenas. Overall, the proposed accreditation model diverges fundamentally from Western frameworks by prioritizing ethics, faith, independence, and social responsibility alongside scientific excellence

Conclusion

This study systematically analyzed Imam Khomeini's perspective on universities to identify seven main components and 80 sub-components of academic accreditation. The most distinctive contribution of the model is its insistence on the integration of science and morality, combined with safeguarding the cultural and intellectual independence of universities—an aspect largely absent in conventional accreditation systems. The findings suggest that the ideal university, according to Imam Khomeini, is not merely a center for scientific production and professional training but also a cultural stronghold that resists foreign influence, nurtures ethical values, and responds effectively to societal needs. This indigenous accreditation model thus provides a foundation for developing discipline-specific evaluation frameworks rooted in Iranian-Islamic values. Its implementation could pave the way toward realizing the “Islamic Revolution-oriented university” and offer an alternative paradigm of quality assurance for higher education in Islamic societies

References

- Abbasi, A., & Rasouli, S. (2013). Participatory management in educational organizations and its components from the Islamic perspective. *Studies in Islamic Knowledge and Educational Sciences*, 1(1), 103–117. [in Persian]
- Abbaspour, A., & Mojtaba-Zadeh, M. (2022). Designing and validating an accreditation and quality assurance model for Iran's higher education system. *Educational Leadership and Management Research*, 6(22), 7–39. [in Persian]
- Abbaspour, A., Mojtaba-Zadeh, M., Maleki, H., & Farasatkah, M. (2015). Factors, criteria, and indicators of an indigenous accreditation model for Iran's higher education system. *Educational Leadership and Management Research*, 2(6), 1–51. [in Persian]
- Abili, K., Mostafavi, Z.-S., Narenjithani, F., & Shahhoseini, M. A. (2021). Identification of factors and criteria for accreditation of higher education institutions in e-learning environments. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 12(2), 89–108. [in Persian]
- Adebayo, R. I. (2016). The challenges of Islamization of knowledge in Nigerian Islamic universities. *IIUM Journal of Educational Studies*, 4 (1), 78 - 99.
- Aghapour, S. M., & Hassani Sookhteh-Saraei, M. (2012). An analysis of the Islamic university approach in Imam Khomeini's leadership. *Studies on the Model of Islamic-Iranian Progress*, 1(1), 47–68. [in Persian]
- Al Shobaki, M. J., Abu - Naser, S. S., Salama, A. A., AlFerjany, A. A. M., & Amuna, Y. M. A. (2018). The Role of Measuring and Evaluating Performance in Achieving Control Objectives - Case Study of " Islamic University".
- Amin-Bidokhti, A., Mohammadi, R., & Rahimi, M. (2018). Designing a quality assurance model for entrepreneurial universities in Iran's higher education system. *Educational Measurement and Evaluation Studies*, 8(22), 227–263. [in Persian]
- Apriyanti, H. W. (2020). Measurement and assessment of the developmental status of Islamic University governance: Indonesia perspective. *Int. J. Manag. Account*, 2(1), 10 - 21.
- As - Shodiq, M. J. F. (2020). Strategic Management of Islamic University in Integrating Science and Religion. *EDUKASI: Jurnal Pendidikan Islam*, 8(1), 46 - 61.

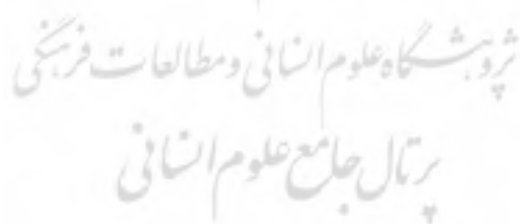
- Bazargan, A. (1997). Quality and its evaluation in higher education: A review of national and international experiences. *Rahyaft*, 4(15), 60–71. [in Persian]
- Boustani, H. R., Banshi, A., & Shakery, A. (2017). Prioritization of organizational culture components from the perspective of Nahj al-Balagha in the Islamic university. *Management in Islamic University*, 6(13), 61–78. [in Persian]
- Budiyono, A., Haris, A., Antika, L. T., & Wildani, A. (2024). Implementing the Concept of Integration of Science and Islamic Values at Islamic University. *AL - ISHLAH: Jurnal Pendidikan*, 16(1), 581 - 591.
- Cahyati, A. D., Risa, N., Alim, N., & Prasetyono: (2020, May). Islamic University Accountability Model: In Islamic Values Perspective. In *2nd International Seminar on Business, Economics, Social Science and Technology (ISBEST 2019)*, (pp. 121 - 124). Atlantis Press.
- Choiriyah, S., & Kartowagiran, B. (2018). Developing delta internal quality assurance to evaluate the quality of Indonesian Islamic universities. *Journal of Social Studies Education Research*, 9(3), 177 - 197.
- Conrad, J. H. (2020). Exploring The Influence Of ACBSP Accreditation On The Value Proposition of NC Business Schools.
- Esmaeili, A., Maghiseh, R., & Naderimanesh, H. (2021). Functions of universities in the stages of building the new Islamic civilization. *Research on New Islamic Civilization*, 1(2), 53–90. [in Persian]
- Eynati, T., Niazazari, K., & Hosseini, N. Kh. (2022). Identifying dimensions and components affecting insightful leadership style in Islamic universities. *Management in Islamic University*, 11(24), 591–614. [in Persian]
- Fattahi, A., Morvati, S., & Joshan, A. (2013). The Islamic university and its perspective from the Qur'anic viewpoint. *Interdisciplinary Quranic Studies*, 4(1), 93–117. [in Persian]
- Fitri, A. Z. (2016). Quality assurance system between the Islamic State University and the State University. *Jurnal Pendidikan Islam*, 2(2), 208 - 230.
- Ghanbari, S., & Manafi, K. (2016). A strategic model for achieving an Islamic university from Imam Khomeini's perspective. *Journal of Islamic Revolution Studies*, 6(23), 143–169. [in Persian]
- Hamidia, B., Mirkamali, S. M., Pourkarimi, J., & Rezaeian, A. (2018). Designing a leadership model for the Islamic university. *Strategic Management Thought*, 13(26), 95–137. [in Persian]
- Haron, H., Ramli, N. M., Jamil, N. N., & Rahman, A. R. A. (2022). Values in an Islamic University in Malaysia: Analysis from western and Islamic perspectives. *The Journal of Muamalat and Islamic Finance Research*, 86 - 105.
- Hatami, J., & Mohammadi, R. (2013). Designing the national organization for evaluation, accreditation, and quality assurance of higher education. *Educational Measurement and Evaluation Studies*, 3(3), 145–174. [in Persian]
- Hosseini, S. R., & Bazargan, A. (2009). The process of goal-setting in interdisciplinary sciences and the role of goals in evaluating the quality of the university system. *Interdisciplinary Studies in Humanities*, 1(4), 123–145. [in Persian]
- Jafarzadeh, M., & Tahmasebi, S. (2022). A model of critical success factors for achieving scientific authority in Islamic universities (Case study: Imam Sadiq University). *Management in Islamic University*, 11(24), 477–508. [in Persian]
- Jafarzadeh, M., Tahmasebi, S., & Gholipour, H. (2020). Identifying and evaluating the functions of the Islamic university using the importance–performance approach (Case study: Imam Sadiq University). *Strategic Studies of Basij*, 23(86), 39–79. [in Persian]

- Javanbakhsh, M., Fazlollahi Qomshi, S., & Abolghasemi, M. (2020). The Islamic civilization-building university: Challenges and solutions. *Ma'refat*, 29(270), 71–82. [in Persian]
- Karimi, V., & Noweh-Ebrahim, A. (2020). An analysis of the impact of managerial, structural, and attitudinal cultural components on the production of humanities in Islamic universities: A case study of Payame Noor University. *Educational Sciences from the Islamic Perspective*, 8(14), 97–120. [in Persian]
- Kayode, B. K., & Hashim, C. N. (2014). Quality assurance in contemporary Islamic universities: Issues and challenges. *IIUM Journal of Educational Studies*, 2(2), 40 - 58.
- Keshtkar, M., & Norouzi, Kh. (2016). A conceptual model of the Islamic university from the perspective of the Supreme Leader. *Strategic Studies of Basij*, 19(73), 5–27. [in Persian]
- Khadem-Mohtaram, Kh., & Salimi, M. (2019). Evaluation and quality assurance in higher education. *Applied Studies in Management and Development Sciences*, 4(15), 47–62. [in Persian]
- Kiger, M. E., & Varpio, L. (2020). Thematic analysis of qualitative data: AMEE Guide No. 131. *Medical Teacher*, 42(8), 846 - 854.
- King, N., & Horrocks, C. (2010). *Interviews in Qualitative Research*. London: Sage. Chapter 9.
- Mirkamali, S. M., Pourkarimi, J., Farasatkah, M., & Namdari-Pezhman, M. (2017). Designing a quality assurance model for curriculum planning of student-teachers in Farhangian University. *Educational Planning Studies*, 6(12), 55–88. [in Persian]
- Miyami, H., Shekari, Gh., & Keykha, A. (2022). Developing an entrepreneurial university model with the Islamic Revolution-oriented approach. *Green Management*, 2(4), 12–35. [in Persian]
- Mousavi, F. (2016). Policy-making for achieving the Islamic university with reflection on Imam Khomeini's views. *Motale'at-e Matin*, 18(73), 127–143. [in Persian]
- Naeem, M., Ozuem, W., Howell, K., & Ranfagni, S. (2023). A step - by - step process of thematic analysis to develop a conceptual model in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 22, 16094069231205789.
- Najaran Toosi, H., Fatehrad, M., Barzanouni, M., Hosseini-Ahangar, M. R., & Mohammadi, A. (2017). The model of the Islamic Revolution-oriented university. *Islamic Management*, 25(3), 21–52. [in Persian]
- Nemati, M. A., & Mousavi Amiri, S. T. (2019). Developing a model of factors affecting university research in Islamic universities. *Management in Islamic University*, 8(1), 81–102. [in Persian]
- Niazazari, K. (2013). Presenting a model for accreditation in Islamic Azad University. *Management Future Studies*, 24(99), 71–82. [in Persian]
- Omara, T. M., & Oyarekhua, A. G. M. (2022). Evaluation of the Performance Quality of the Educational Process at Islamic University of Madinah. *Journal of Elementary Education*, 31(2), 83 - 106.
- Qomari, R. (2016). The Evaluation of Curriculum Implementation on Islamic Higher Education in Indonesia. *Ijtimā iyya Journal of Muslim Society Research*, 1(1), 97 - 112.
- Rezaei Vormziar, F., & Sharafi, M. (2022). Components and indicators of the Islamic university in Imam Khomeini's thought. *New Approaches in Jihadi Management and Islamic Governance*, 2(8), 1–47. [in Persian]
- Rezaei, M. (2017). Quality of education and accreditation in business schools and accounting programs. *Accounting and Social Interests*, 7(3), 131–150. [in Persian]
- Saunders, M., Lewis, P., Thornhill, A., & Bristow, A. (2019). Research Methods for

Business Students" Chapter 4: Understanding research philosophy and approaches to theory development. *Research methods for business students*, 128 - 171.

- Shabani Zangeneh, F., Hosseini, S. R., & Safari, M. (2020). Designing a model for evaluating quality based on entrepreneurial university development. *Research in Educational Systems*, 14(50), 163–189. [in Persian]
- Shams Morkani, Gh., & Maaref-Vand, Z. (2015). A quality assurance model for the master's program in educational management. *Educational Measurement and Evaluation Studies*, 5(12), 95–120. [in Persian]
- Shirin, H. B., & Islam, M. S. I. (2018). The Curriculum in an Islamic University. *Current Educational Research*, 1(1), 7 - 13.
- Suryadi, B., Ekayanti, F., & Amalia, E. (2018). An integrated curriculum at an islamic university: Perceptions of students and lecturers. *Eurasian Journal of Educational Research*, 18(74), 25 - 40.
- Taghipour, M., Mirzamohammadi, M. H., & Farmahini Farahani, M. (2020). Explaining the idea of the Iranian-Islamic university in higher education transformational documents of the Islamic Republic of Iran. *Applied Issues in Islamic Education*, 5(17), 33–56. [in Persian]
- Turner, M. (2015). Can the effects of religion and spirituality on both physical and mental health be scientifically measured? An overview of the key sources, with particular reference to the teachings of Said Nursi. *Journal of religion and health*, 54, 2045 - 2051.
- Zafaripour, T., Mohammadi, R., & Khodaei, E. (2017). A comparative study of evaluation, accreditation, and quality assurance in traditional and modern (virtual and distance) higher education. *Financial Analysis*, 1(2), 77–93. [in Persian]
- Zamani-Manesh, H., Asareh, A., & Ahmadi, Gh. (2018). Designing a conceptual framework for the International Islamic University: A qualitative study. *Management in Islamic University*, 7(1), 107–128. [in Persian]

مكوّنات الاعتماد الأكاديمي الجامعي في المنظومة الفكرية للإمام الخميني رحمته الله

مهدي الجنيدي الجعفري^١ / محمد سعيد التسليمي^٢ / محمد أبويي أردكان^٣ / السيد رسول الحسيني^٤

١. طالب دكتوراه في جامعة طهران، طهران، إيران. و أستاذ لدروس المعارف الإسلامية.

joneidi71@ut.ac.ir

٢. أستاذ جامعة طهران، طهران، إيران (الكاتب المسؤول).

taslimi@ut.ac.ir

٣. أستاذ مشارك في جامعة طهران، طهران، إيران.

abooyee@ut.ac.ir

٤. أستاذ مشارك في جامعة فرهنجيان، طهران، إيران.

hosseinirasul@cfu.ac.ir

معلومات المادة	ملخص البحث
نوع المقال: بحث	تشكل الجامعات علي أساس القيم الأساسية لمدارس فكرية محددة، وكل مدرسة لها مؤشرات خاصة بالنسبة إلي الجامعة المثالية. يهدف هذا البحث النوعي إلي تحديد مكوّنات الاعتماد الأكاديمي الجامعي طبقاً لآراء الإمام الخميني <small>رحمته الله</small> ، حيث تناول تحليل أقواله باستخدام منهج تحليل المضمون النظري. بعد دراسة الأدبيات المتخصصة في مجال الاعتماد الأكاديمي تمّ العثور علي ٧ مكوّنات رئيسية، هي: «إدارة المنهج الدراسي» و«محتوي المنهج الدراسي» و«هيئة التدريس» و«الطالب» و«الخدمات والدعم» و«الخريج» و«البحث والتفاعلات العلمية والعملية». تمّ استخلاص ٨٠ مكوّن فرعي بعد تحليل صحيفة الإمام <small>رحمته الله</small> . فالعناصر المتعلقة بمحتوي البرنامج الدراسي وإدارته قد حظيت باهتمام الإمام أكثر من غيرها. وقد كانت معايير الاعتماد الأكثر تكراراً هي «ضرورة التعلّم بشكل متزامن» و«الوعي بمؤامرات الأعداء وإحباطها والحيلولة دون تغلغلهم». يمكن تقديم نموذج الاعتماد الأكاديمي الجامعي المناسب من خلال دمج النموذج المستخرج مع النماذج المتوفرة.
تاريخ الاستلام: ١٤٤٦/٠٥/٠١	
تاريخ القبول: ١٤٤٦/٠٩/٢٣	
الألفاظ المفتاحية	مكوّنات الاعتماد الأكاديمي الجامعي، التقييم التعليمي، المنظومة الفكرية للإمام الخميني <small>رحمته الله</small> .
الاقتباس:	الجنيدي الجعفري، مهدي، محمد سعيد التسليمي، محمد أبويي أردكان و السيد رسول الحسيني (١٤٤٧). مكوّنات الاعتماد الأكاديمي الجامعي في المنظومة الفكرية للإمام الخميني <small>رحمته الله</small> . مجلة دراسات الثورة الإسلامية. ٢٢ (٢). ٣٨ - ١٧. DOI: 10.22034/22.81.9
رمز DOI:	https://doi.org/10.22034/22.81.9
الناشر:	جامعة المعارف الإسلامية، قم، إيران.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نشریه علمی

مطالعات انقلاب اسلامی

سال ۲۲، تابستان ۱۴۰۴، شماره ۸۱

مؤلفه‌های اعتبارسنجی دانشگاهی در منظومه فکری امام خمینی (ره)

مهدی جنیدی جعفری^۱ / محمدسعید تسلیمی^۲ / محمد ابوبی اردکان^۳ / سید رسول حسینی^۴

۱. دانشجوی دکتری گروه خط‌مشی و اداره امور عمومی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

و مدرس دروس معارف اسلامی. joneidi71@ut.ac.ir

۲. استاد گروه خط‌مشی و اداره امور عمومی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

taslimi@ut.ac.ir

۳. دانشیار گروه رهبری و سرمایه انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

abooyee@ut.ac.ir

۴. دانشیار گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

hosseinirasul@cfu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>نوع مقاله: پژوهشی (۳۸ - ۱۷)</p> <p>مقاله مستخرج از رساله دکتری</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۳</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۲</p>	<p>دانشگاه‌ها مبتنی بر ارزش‌های زیربنایی مکاتب خاصی شکل گرفته‌اند و هر مکتبی، شاخصه‌هایی را برای دانشگاه مطلوب خود دارد. هدف این پژوهش کیفی، شناسایی مؤلفه‌های اعتبارسنجی دانشگاهی بر اساس آرای امام خمینی (ره) بوده که با به‌کارگیری تحلیل مضمون نظریه مبنا، به تحلیل سخنان امام (ره) پرداخته است. از بررسی ادبیات تخصصی حوزه اعتبارسنجی، ۷ مؤلفه اصلی شامل «مدیریت برنامه درسی»، «محتوای برنامه درسی»، «هیئت علمی»، «دانشجو»، «خدمات و پشتیبانی»، «دانش‌آموخته» و «پژوهش و تعاملات علمی و عملی» حاصل شد و از تحلیل صحیفه امام (ره)، ۸۰ زیرمؤلفه استخراج گردید. عوامل مربوط به محتوا و مدیریت برنامه درسی بیش از سایرین مورد توجه امام (ره) قرار داشته و مؤلفه‌های «لزوم تحصیل هم‌زمان علم» و «شناخت و خنثی‌سازی فتنه دشمنان و جلوگیری از نفوذ آنها» نیز پرتکرارترین ملاک‌های اعتبارسنجی بوده است. با ادغام الگوی به‌دست‌آمده با الگوهای موجود، می‌توان الگوی اعتبارسنجی دانشگاهی مطلوب را ارائه نمود.</p>
واژگان کلیدی	مؤلفه‌های اعتبارسنجی دانشگاهی، ارزشیابی آموزشی، منظومه فکری امام خمینی (ره).
استناد:	جنیدی جعفری، مهدی، محمدسعید تسلیمی، محمد ابوبی اردکان و سید رسول حسینی (۱۴۰۴). مؤلفه‌های اعتبارسنجی دانشگاهی در منظومه فکری امام خمینی (ره). <i>مطالعات انقلاب اسلامی</i> . ۲۲ (۲). DOI: 10.22034/22.81.9
کد DOI:	https://doi.org/10.22034/22.81.9
ناشر:	دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

طرح مسئله

در میان مسلمانان همواره این ادراک وجود داشته که علوم متعارف، دین‌گریز بوده و با جهان‌بینی اسلام در تضاد است (Adebayo, 2016: 79) و پژوهشگران مسلمان همیشه به دنبال راه‌هایی بوده‌اند که بتوانند فهم درستی از رابطه میان علم و دین ارائه داده (Budiyo, Haris, Antika & Wildani, 2024: 581) و نگاه اسلام به علم را تبیین نمایند.

اسلام که یک فلسفه علم جهان‌شمول و مخصوص به خود دارد و مکتبی برای تمام اعصار است (عباسی و رسولی، ۱۳۹۲: ۱۰۶)، دوگانگی میان دین و علم را به رسمیت نمی‌شناسد و این امر در قرآن نیز مشهود است؛ اما بسیاری از مطالعات اسلامی کنونی نتوانسته‌اند میان مدل‌های سنتی دینی و مدل‌های فکری سکولار رابطه مشخصی برقرار نمایند و در دام جدایی دین و علم افتاده‌اند (Shodiq, 2020: 47). در نظام فرهنگی اسلام، مقوله دین، مفهومی در کنار سایر موضوعات فرهنگی نیست؛ بلکه دین ستون فرهنگ اسلامی بوده و ظهور و بروز آن در مصنوعات فرهنگی اعم از معماری تا ادبیات و ... نمایان است. دانشگاه به عنوان نهادی فرهنگی در جامعه اسلامی می‌بایست ربط و نسبت مشخصی با مبانی اسلامی برقرار نماید (جوانبخش، فضل‌الهی قمشی و ابوالقاسمی، ۱۳۹۹: ۷۲) و همچنین اقتضائات ملی خود را نیز در نظر گیرد.

ایجاد دانشگاه مبتنی بر مبانی اسلام و متناسب با اقتضائات ملی، هم مسئله‌ای است که در اسناد کلان مرتبط با حوزه آموزش عالی کشور (همچون سند اسلامی شدن دانشگاه‌ها) بر آن تأکید شده (تقی‌پور، میرزامحمدی و فرمehینی فراهانی، ۱۳۹۹: ۵۳) و هم در زمره مطالباتی است که جامعه از نظام اسلامی انتظار دارد (کشتکار و نوروزی، ۱۳۹۵: ۶)؛ چراکه دانشگاه با این مختصات، می‌تواند پیشران تقویت و تحول درونی و اثرگذاری در عرصه جهانی شود (اسمعیلی، مقیسه و نادری‌منش، ۱۴۰۰: ۵۴) و بدون این ویژگی‌ها، دانشگاه، نفعی به حال کشور و حل مسائل آن نداشته (میامی، شکاری و کیخا، ۱۴۰۱: ۱۶) و طبق دیدگاه امام خمینی (ره) سبب وابسته‌سازی فکری و فرهنگی نخبگان کشور به بیگانگان و شکل‌گیری استعمار نوین می‌شود. به منظور جلوگیری از وقوع این آسیب‌ها، امام (ره) با ارائه یک نگاه جامع از منظر اسلام به دانشگاه، ایده دانشگاه تراز انقلاب اسلامی را مطرح نمود (قنبری و منافی، ۱۳۹۵: ۱۴۵)؛ لذا تحلیل و بررسی بیانات ایشان در خصوص دانشگاه می‌تواند مسیر روشنی از آینده را رقم زند (آقاپور و حسنی سوخته‌سرای، ۱۳۹۱: ۶۵).

اما یکی از مسیرهای مهم ساخت دانشگاه تراز، استفاده از ابزارهای حکمرانی نرم آموزش عالی همچون حکمرانی از طریق شاخص‌هاست. الگوهای ارزشیابی دانشگاهی از طریق تعیین اهداف نظام

آموزشی و تلاش برای ارزشیابی میزان تحقق آنها (Suryadi, Ekayanti & Amalia, 2018: 26) و همچنین تعیین شاخص‌ها و استانداردها (Haron, Ramli, Jamil & Abdul Rahman, 2022: 87)، ارزش‌های خود را منتقل نموده و رفتار افراد و مجموعه‌ها را جهت می‌دهند. افتراقات بنیادین در نظام ارزشی انقلاب اسلامی و ارزش‌های پشتیبان شاخص‌های ارزیابی غربی (بوستانی، بانسی و شاکری، ۱۳۹۶: ۶۲)، ضرورت ترسیم الگوی ارزشیابی ایرانی اسلامی را نشان می‌دهد.

یکی از کارآمدترین الگوهای ارزشیابی دانشگاهی که بر حفظ حداقل کیفیت تأکید دارد، اعتبارسنجی است که همچون سایر الگوهای ارزشیابی، مقوله‌ای اثرپذیر از فرهنگ بوده و در جمهوری اسلامی ایران که اقتضائات متفاوت و ویژگی‌های فرهنگی مخصوص به خود را دارد، اهمیت تدوین الگوی اعتبارسنجی متناسب با اقتضائات فرهنگی ایرانی - اسلامی دوچندان است (عباس‌پور، مجتبی‌زاده، ملکی و فراستخواه، ۱۳۹۴: ۳ - ۲). مع‌الوصف این پژوهش با هدف غایی ساخت دانشگاه اسلامی از طریق الگوهای ارزشیابی دانشگاهی، به اندیشه امام خمینی (ره) به‌عنوان بنیان‌گذار نظام اسلامی و از جمله بزرگ‌ترین اسلام‌شناسان معاصر مراجعه و تلاش نموده به شناسایی مؤلفه‌های اعتبارسنجی دانشگاهی از منظر ایشان بپردازد تا فهرستی از بایدها و نبایدها جهت بومی‌سازی الگوهای اعتبارسنجی جهانی در هر یک از حوزه‌های علمی تهیه گردد.

مبانی نظری پژوهش

۱. دانشگاه

دانشگاه عبارت است از هر نهاد یا مؤسسه‌ای که تعلیم، تربیت و پژوهش در سطح عالی (سطح سوم آموزش) در آن انجام می‌پذیرد؛ لذا تمامی مجموعه‌هایی که این سه مؤلفه را داشته باشند، در شمول این تعریف قرار می‌گیرند (حمیدیا، میرکمالی، پورکریمی و رضائیان، ۱۳۹۸: ۹۷). از آنجایی که دانشگاه‌ها محل تربیت و رشد سرمایه انسانی باکیفیت، ماهر و توانمند در رفع نیازهای جامعه هستند، نقش نظام آموزش عالی در توسعه و پیشرفت یک کشور، نقشی پراهمیت به حساب می‌آید (شعبانی زنگنه، حسینی و صفری، ۱۳۹۹: ۱۶۵). امروزه دانشگاه‌هایی می‌توانند مورد اقبال قرار گیرند و از حرکت نایستند که دارای محتوای همواره به‌روز، برنامه‌های آموزشی کاربردی و برطرف‌کننده نیازهای جامعه و نهادهای مختلف باشند (تقی‌پور، میرزاحمدی و فرمهینی، ۱۳۹۹: ۳۸).

۲. دانشگاه تراز

مقصود از دانشگاه تراز، دانشگاهی است که در جهت تحقق اهداف، آرمان‌ها، شعارها و چشم‌انداز انقلاب

اسلامی حرکت کند؛ یعنی علی‌رغم استفاده از دستاوردهای علمی شرق و غرب، دل‌بستگی به آنها نداشته و به ظرفیت‌ها و توانمندی‌های داخلی تمرکز نموده باشد (میامی، شکاری و کیخا، ۱۴۰۱: ۲۲). انقلاب اسلامی، گفتمانی جدید در میان مکاتب مدرن ارائه داد و طرحی نو و بی‌سابقه در اداره حکومت و کشورداری درانداخت. استقرار نظام جمهوری اسلامی، این ضرورت را ایجاد می‌کند که نهادهای این نظام مبتنی بر ارزش‌های بومی بنا شده باشند و از گفتمان رایج تبعیت نکنند (رضائی ورمزیار و شرفی، ۱۴۰۱: ۲) تا دانشگاه تراز پدید آید.

۳. دانشگاه اسلامی

دانشگاه اسلامی، دانشگاهی مأموریت‌محور و تحقق‌بخش آرمان‌های اسلامی (قنبری و منافی، ۱۳۹۵: ۱۴۷)، دارای فضایی آکنده از معنویات و اخلاقیات و متوجه بر رشد و تزکیه افراد است (فتاحی، مروتی و جوشن، ۱۳۹۲: ۹۶) و اهداف آن مبتنی بر معارف اسلامی، محتوای آن برگرفته از منابع دینی، کارکنان آن متخلق به اخلاق اسلامی و اساتید ملزم به تربیت دانشجوی متعهد متخصص هستند (نعمتی و موسوی امیری، ۱۳۹۸: ۸۲) و همچنین دانشگاهی است که همه ارزش‌های اسلامی در خروجی‌های پژوهشی و همچنین ویژگی‌های رفتاری اعضای آن، ظهور و بروز داشته باشد (جعفرزاده، طهماسبی و قلی‌پور، ۱۳۹۹: ۴۷) و مسیر عدم وابستگی به حاکمیت یا حزب و گروه خاص، پرهیز از وابستگی فکری و تلازم هم‌زمان علم‌آموزی و تمسک به اخلاق و ارزش‌های اسلامی را دنبال کند (کریمی و نوه‌ابراهیم، ۱۳۹۹: ۹۹).

دانشگاه اسلامی مؤسسه‌ای آموزشی برای دستیابی به آموزش عالی بوده که از ادغام نظام‌های دینی و سایر نظام‌های آموزشی پدید آمده است و هدف اصلی آن تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های امت اسلامی است. یکی از مأموریت‌های اساسی این دانشگاه‌ها کاربردی‌سازی نگاه اسلام در زندگی، اعمال و عقاید مردم در دوره دائماً متغیر دنیای مدرن است. این دانشگاه‌ها چارچوب خاص خود را دارند و دارای ارزش‌ها، مبانی و هنجارهای اسلامی هستند (Shirin & Islam, 2018: 9). دانشگاه‌های اسلامی به‌عنوان بستر اصلی آموزش عالی کشورهای مسلمان، دارای ویژگی‌ها و خصائص مخصوص به خود هستند؛ از جمله سبک رهبری، کنترل و مدیریت و همچنین کیفیت و میزان بهره‌وری این دانشگاه‌ها که می‌بایست در مسیر تحقق دانشگاه اسلامی، الگوهای اسلامی هر یک را ارائه نمود (عنایتی، نیازآذری و حسینی، ۱۴۰۱: ۵۹۲).

۴. اعتبارسنجی و کیفیت دانشگاه

در دهه‌های اخیر مؤسسات آموزش عالی تأکید ویژه‌ای بر کیفیت آموزشی به‌عنوان فرایند محک‌زنی

داشته‌اند و خود را دارای ارزشیابی‌های آموزشی نظام‌مند در سطح گروه، دانشکده و دانشگاه نموده‌اند. فرایند محک‌زنی باعث می‌شود مدیران سطح عالی بتوانند عملکرد خود را با مقایسه وضعیت رقبا سنجش نمایند (Choiriyah, Kumaidi & Kartowagiran, 2018: 178). کیفیت یک مفهوم جدید در اسلام نیست، بلکه اسلام همواره مسلمانان را تشویق نموده تا فعالیت‌های خود را به بهترین نحو انجام دهند و همه تلاش خود را جهت بهبود کار صرف نمایند و خدا عهد بسته که به این افراد پاداش دهد (Kayode & Hashim, 2014: 44).

نظام آموزش عالی و مؤسسات دانشگاهی به‌منظور رفع نیازهای جامعه و در مسیر رشد و پیشرفت، می‌بایست گستره برنامه‌های آموزشی خویش را بیشتر نموده که این امر می‌بایست در تلازم با بهبود کیفیت آموزش انجام گیرد؛ زیرا توجه صرف به کمیت و عدم توجه به کیفیت، جامعه را از دانشگاه دل‌سرد می‌سازد و کارکرد آموزش عالی در ساخت اجتماع را از بین می‌برد (خادم محترم و سلیمی، ۱۳۹۸: ۵۰). یکی از تعاریفی که می‌توان از کیفیت در آموزش عالی داشت، هم‌راستایی اهداف آموزش عالی یا واحد آموزشی با نیازهای فرد و جامعه است. همچنین میزان تطابق عملکرد مؤسسات دانشگاهی با اهداف تعیین‌شده نیز تعبیری دیگر از کیفیت به شمار می‌آید (شعبانی زنگنه، حسینی و صفری، ۱۳۹۹: ۱۶۶). الگوهای سنجش و ارزشیابی عملکرد، نقش ویژه و مهمی در کنترل و نهایتاً بهبود کیفیت مؤسسات آموزش عالی دارند و می‌توانند سبب تنظیم‌گری رفتار دانشگاه‌ها شوند (Al Shobaki, Abu Naser, Salama, AlFerjani & Abu Amuna, 2018: 106).

از گام‌های مهم و ابتدایی جهت ارزیابی کیفیت نهادهای دانشگاهی، شناسایی یا تدوین اهداف است که ایجاب می‌کند فرایند هدف‌گذاری با رویکردی میان‌رشته‌ای انجام پذیرد، سپس معیارهای ارزیابی مشخص گردد تا نهایتاً کیفیت واحدها ارزیابی شود. بدون تعیین اهداف دقیق، جهت‌گیری ارزیابی مشخص نخواهد شد (حسینی و بازرگان، ۱۳۸۸: ۱۲۴).

اعتبارسنجی^۱ یکی از الگوهای ارزشیابی کیفیت است که توسط یک نهاد بیرونی با معیارها و استانداردهای مشخص انجام می‌گیرد که مؤسسات و برنامه‌های درسی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد (Kayode & Hashim, 2014: 43). اعتبارسنجی غالباً یک فرایند است که وضعیت کیفیت مؤسسات را مشخص می‌نماید و ذی‌نفعان می‌توانند اطمینان داشته باشند که با مؤسسه‌ای ارتباط دارند که سطح کیفی مناسبی دارد و همواره این سطح حفظ خواهد شد، چراکه استانداردهای اعتبارسنجی، ابزاری برای بهبود مستمر ارائه می‌دهند (Conrad, 2020: 10).

۵. مؤلفه‌های اعتبارسنجی

سنجش کیفیت فرایندهای آموزشی در دانشگاه‌ها بر اساس طیف وسیعی از عوامل و ملاک‌ها انجام می‌گیرد که مسائلی همچون ماهیت دانش، ارزش‌ها و هنجارهای ایدئولوژیک و اهدافی که در جهت تحقق آنها تلاش می‌شود، ملاک‌های سنجش را جهت‌دار می‌نماید (Omara & Oyarekhua, 2022: 84). به‌عنوان نمونه در جدول زیر چند پژوهش که به معرفی مؤلفه‌های اعتبارسنجی پرداخته‌اند، آورده شده است.

پژوهشگران	سال انتشار	موضوع اعتبارسنجی	تعداد مؤلفه‌ها	عناوین مؤلفه‌ها
عباس‌پور و مجتبی‌زاده	۱۴۰۱	نظام آموزش عالی ایران	۲۲	پذیرفته‌شدگان، دانشجویان، هیئت علمی، رئیس دانشگاه، اهداف و رسالت‌ها، ساختار سازمانی، سیمای دانشگاه، بودجه، منابع یادگیری، فناوری، فرایند یاددهی - یادگیری، خدمات عمومی، مدیریت منابع انسانی، مدیریت دانش، شهروندی سازمانی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت، فرهنگ، آموزش، پژوهش، اقتصاد دانش‌بنیان، بین‌المللی شدن و دانش‌آموختگان.
ابیلی، مصطفوی، نارنجی‌ثانی و شاه‌حسینی	۱۴۰۰	یادگیری الکترونیک	۷	حکمرانی، برنامه‌ریزی، پژوهش، فرایند یاددهی - یادگیری، پشتیبانی، فناوری و عوامل روان‌شناختی مرتبط با ذی‌نفعان.
امین‌بیدختی، محمدی و رحیمی	۱۳۹۷	دانشگاه کارآفرین	۷	رهبری، ساختار و فرهنگ سازمانی؛ منابع مالی، انسانی و زیربنایی؛ آموزش؛ حمایت از کارآفرینی و تجاری‌سازی؛ همکاری و مشارکت داخلی، ملی و بین‌المللی؛ نظام ارزیابی کیفیت؛ عوامل محیطی یا زمینه‌ای.
ظفری‌پور، محمدی و خدایی	۱۳۹۶	نظام آموزش عالی	۹	رسالت‌ها و اهداف؛ ساختار سازمانی و مدیریت؛ اعضای هیئت علمی؛ دانشجویان؛ فرایند تدریس و یادگیری؛ دوره‌های آموزشی و برنامه‌های درسی؛ پژوهش؛ امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی؛ دانش‌آموختگان.
میرکمالی، پورکریمی، فراستخواه و نامداری‌پژمان	۱۳۹۶	برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه فرهنگیان	۸	برنامه درسی؛ برنامه غیردرسی؛ کارورزی؛ مربی‌گری و منتورینگ؛ موقعیت و فرایند یاددهی - یادگیری؛ استاد راهنمای کارورزی؛ الگوی نقش؛ معلم راهنما.
شمس‌مورکانی و معارف‌وند	۱۳۹۴	رشته مدیریت آموزشی	۸	الف) درون‌داد: مدیریت، برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی گروه؛ اعضای هیئت علمی؛ دانشجویان؛ امکانات و خدمات پشتیبانی؛

پژوهشگران	سال انتشار	موضوع اعتبارسنجی	تعداد مؤلفه‌ها	عناوین مؤلفه‌ها
				ب) فرایند: فرایند آموزش و یادگیری؛ دوره آموزشی مورد اجرا؛ ج) برون داد: دانش‌آموختگان؛ آثار علمی.
عباس‌پور، مجتبی‌زاده، ملکی و فرستخواه	۱۳۹۴	نظام آموزش عالی ایران	۲۵	پذیرفته‌شدگان، دانشجویان، هیئت علمی، رئیس دانشگاه، بودجه، منابع یادگیری، فناوری، فرایند یاددهی - یادگیری، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت، اهداف و رسالت‌ها، ساختار سازمانی، سیمای دانشگاه، خدمات عمومی، مدیریت منابع انسانی، مدیریت دانش، شهروندی سازمانی، فرهنگ - اجتماع، فرهنگ - دین، فرهنگ - هنر، فرهنگ - ورزش، آموزش، پژوهش، اقتصاد دانش‌بنیان، بین‌المللی شدن و دانش.
حاتمی و محمدی	۱۳۹۲	نظام آموزش عالی	۹	رسالت‌ها و اهداف؛ ساختار سازمانی و مدیریت؛ هیئت علمی؛ دانشجویان؛ فرایند تدریس و یادگیری؛ دوره‌های آموزشی و برنامه‌های درسی؛ دانش‌آموختگان؛ امکانات و تجهیزات آموزشی و پژوهشی؛ پژوهش.
نیاز آذری	۱۳۹۲	واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی	۱۶	تضمین کیفیت، ارزیابی درونی، ارزیابی بیرونی، ارزش افزوده، خودتنظیم‌کنندگی پویا، ملاک‌ها (استانداردها و انتظارات)، بصیرت‌ها و مأموریت‌ها، رتبه‌بندی، تدوین استاندارد، پاسخگویی بیرونی، برنامه‌ها، رفع ابهام عملکردی، نشانگرها، بیانیه ارزشی، محک‌ها و بسترسازی فرهنگی.
بازرگان	۱۳۷۶	نظام آموزش عالی	۶	سطح ورودی داوطلبان؛ پیشرفت تحصیلی دانشجویان؛ هیئت علمی؛ برنامه درسی؛ اشتغال و بیکاری؛ دانش‌آموختگان.

جدول ۱ پژوهش‌های انجام‌شده با موضوع معرفی مؤلفه‌های اعتبارسنجی (منبع: نویسندگان)

از اشتراک پژوهش‌های مورد بررسی و همچنین الگوگیری از مؤلفه‌های اعتبارسنجی نهادهای بین‌المللی می‌توان به ۷ مؤلفه اعتبارسنجی دست یافت که عبارت‌اند از:

۱. مدیریت برنامه درسی؛ ۲. محتوای برنامه درسی و دوره آموزشی؛ ۳. هیئت علمی؛ ۴. دانشجو؛ ۵. خدمات و پشتیبانی؛ ۶. دانش‌آموختگان؛ ۷. پژوهش و تعاملات علمی و عملی.

پیشینه پژوهش

هارون، رملی، جمیل و رحمان^۱ (۲۰۲۲) در پژوهش خود به شناسایی و مقایسه ارزش‌های جاری در

1. H. Haron, N. M. Ramli, N. N. Jamil & A. R. A. Rahman.

دانشگاه‌های اسلامی و غربی پرداخته‌اند. جعفرزاده و طهماسبی (۱۴۰۱) در مقاله خود تلاش نموده‌اند تا عوامل کلیدی موفقیت برای تحقق دانشگاه اسلامی را شناسایی نموده و با مدل‌سازی عوامل، الگوی مطلوب تحقق مرجعیت علمی در دانشگاه اسلامی را با مورد مطالعه قرار دادن دانشگاه امام صادق (ع) استخراج نمایند.

میامی، شکاری و کیخا (۱۴۰۱) در پژوهشی قصد داشته‌اند تا مدل سنجش آمادگی دانشگاه‌ها برای تبدیل به دانشگاه کارآفرین را با توجه به ارزش‌های ایرانی - اسلامی استخراج نماید. رضائی ورمزیار و شرفی (۱۴۰۱) در تحقیق خود با بهره‌جویی از رویکرد کیفی و شیوه توصیفی - تحلیلی، به بررسی و تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری‌شده از منابع اسلامی و بیانات امام راحل (ع) در خصوص دانشگاه اسلامی پرداخته‌اند. آپریانتی^۱ (۲۰۲۰) نیز در پژوهش خود سعی کرده تا معیارهای حکمرانی دانشگاه اسلامی را شناسایی نماید.

کایاتی، ریس، الیم و پراستیونو^۲ (۲۰۲۰) در مقاله خود، مؤلفه پاسخگویی از میان مؤلفه‌های حکمرانی را انتخاب کرده و تلاش نموده‌اند تا نظر اسلام را برای این مؤلفه در دانشگاه اسلامی استخراج نمایند. زمانی‌منش، عصاره و احمدی (۱۳۹۷) با استفاده از رویکرد کیفی و اقدام به مصاحبه عمیق با ده خبره دانشگاهی و انجام تحلیل مضمون بر یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها، تلاش نموده تا چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی را ترسیم نمایند.

نجاران طوسی، فاتح‌راد، برزنونی، حسنی آهنگر و محمدی (۱۳۹۶) با هدف شناسایی الگوی دانشگاه تراز انقلاب اسلامی و ویژگی‌ها و کارکردهای آن، به بررسی بیانات امام خمینی (ع) از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۶۸ و سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۶ پرداخته‌اند. قمری^۳ (۲۰۱۶) با استفاده از مدل CIPP (بستر، ورودی، فرایند، خروجی) الگویی برای ارزشیابی برنامه درسی آموزش عالی اسلامی تدوین نموده است. فتری^۴ (۲۰۱۶) به دنبال این بوده تا نظام تضمین کیفیت را در دو دانشگاه دولتی اسلامی و دولتی با یکدیگر مقایسه نماید.

مجموع بررسی‌ها نشانگر این است که با وجود پژوهش‌های معتنی به انجام‌شده در زمینه دانشگاه اسلامی و دانشگاه مبتنی بر ارزش‌های ایرانی - اسلامی، موضوع استخراج مؤلفه‌های اعتبارسنجی و ارزیابی این دانشگاه‌ها با استفاده از نظرات امام خمینی (ع)، مسبوق به سابقه نبوده است.

1. H. W. Apriyanti.

2. A. D. Cahyati, N. Risa, N. Alim & P. Prasetyono.

3. R. Qomari.

4. A. Fitri.

روش پژوهش

بر اساس پیاز پژوهش^۱ ساندرز، لويس و ثورنهییل^۲ (۲۰۱۹: ۱۳۰) این پژوهش در پارادایم تفسیری با جهت‌گیری بنیادی انجام گرفته و دارای نوع پژوهش کیفی است. راهبرد پژوهش، تحلیل مضمون بر مجموعه ۲۱ جلدی صحیفه امام خمینی (ره) شامل بیانات، نامه‌ها و پیام‌های ایشان از سال ۱۳۱۲ الی ۱۳۶۸ جهت استخراج مؤلفه‌های اعتبارسنجی دانشگاهی از منظر امام راحل (ره) بوده است. از میان دو گونه اصلی تحلیل مضمون که عبارت‌اند از «داده مبنا» و «نظریه مبنا» (Naeem, Ozuem, Howell & Ranfagni, 2023)، این پژوهش، به دلیل تخصصی بودن موضوع اعتبارسنجی در حوزه دانش آموزش عالی، گونه نظریه مبنا را انتخاب نموده و با مراجعه به ادبیات اعتبارسنجی دانشگاهی، ۷ مؤلفه اصلی را انتخاب نموده و با این چارچوب به تحلیل بیانات امام (ره) پرداخته است.

فرایند اجرای روش تحلیل مضمون طبق نظر براون و کلارک در ۶ گام انجام گرفته است (Kiger & Varpio, 2020: 848 - 849). در گام اول با هدف شناسایی مؤلفه‌های مرتبط با ۷ مؤلفه اصلی برخاسته از ادبیات، متون مورد بررسی چندین بار مورد مرور و مطالعه قرار گرفت و ۱۸۷ سخنرانی، نامه یا پیام مرتبط با موضوع شناسایی شد. در گام دوم ۸۵۹ کد اولیه استخراج گردید. در جدول زیر تعداد سخنرانی‌های مرتبط و کدهای اولیه مستخرج از هر مجلد مشخص شده است.

مجلد	سخنرانی مرتبط	کد اولیه	مجلد	سخنرانی مرتبط	کد اولیه
جلد ۱	۸	۲۵	جلد ۱۲	۱۲	۶۱
جلد ۲	۱۴	۸۳	جلد ۱۳	۸	۵۳
جلد ۳	۱۸	۹۴	جلد ۱۴	۶	۴۲
جلد ۴	۵	۱۵	جلد ۱۵	۸	۴۵
جلد ۵	۶	۱۸	جلد ۱۶	۴	۲۶
جلد ۶	۱۱	۲۸	جلد ۱۷	۸	۴۴
جلد ۷	۱۴	۵۱	جلد ۱۸	۸	۲۶
جلد ۸	۱۲	۴۷	جلد ۱۹	۷	۲۶
جلد ۹	۱۵	۳۷	جلد ۲۰	۱	۵
جلد ۱۰	۱۳	۹۱	جلد ۲۱	۳	۲۴
جلد ۱۱	۶	۱۸	مجموع	۱۸۷	۸۵۹

جدول ۲ تعداد کدهای اولیه استخراج شده از هر یک از مجلدات صحیفه امام (ره) (منبع: نویسندگان)

1. Research Onion.

2. M. Saunders, P. Lewis & A. Thornhill.

گام سوم به تلاش برای استخراج مضامین، گام چهارم به بازبینی مضامین و گام پنجم به تعریف و نام‌گذاری مضامین اختصاص یافت که در نتیجه این سه گام، ۸۰ مضمون ذیل مقولات اصلی پدید آمد. در گام ششم گزارش‌دهی انجام شد که خروجی این گام در بخش یافته‌ها خواهد آمد. ضمناً روایی و پایایی پژوهش بر اساس یکی از سازوکارهای معرفی شده توسط کینگ و هوراکس^۱ (۲۰۱۰: ۱۶۲ - ۱۶۴) که عبارت است از سه‌سوسازی^۲ پژوهشگر، با همکاری دو پژوهشگر خبره حوزه آموزش عالی با مدرک دکتری مورد تأیید قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

از بررسی ادبیات حوزه اعتبارسنجی دانشگاهی، مجموعاً ۷ مؤلفه اصلی استخراج گردید که عبارت‌اند از: ۱. مدیریت برنامه درسی؛ ۲. محتوای برنامه درسی و دوره آموزشی؛ ۳. هیئت علمی؛ ۴. دانشجو؛ ۵. خدمات و پشتیبانی؛ ۶. دانش‌آموختگان؛ ۷. پژوهش و تعاملات علمی و عملی. پس از بررسی بستر متنی، ارتباط کدهای اولیه با مقولات اصلی مشخص شده و مضامین مستخرج (زیرمؤلفه‌ها) تعیین شد. جدول و نمودار زیر مؤلفه‌های اعتبارسنجی دانشگاهی از منظر امام راحل علیه السلام را نشان داده است.

مقوله اصلی	شناسه	زیر مقوله‌ها	تعداد کدها
مدیریت برنامه درسی (کدهای اولیه: ۱۷۰)	A01	جلوگیری از تلاش استعمار به بیگانه کردن کشورها از خویش	۲۷
	A02	عدم تقلید کورکورانه از شرق و غرب و پرهیز از وابستگی فکری	۱۳
	A03	گشاده‌رویی در قبال بیان اندیشه‌های جوانان	۱
	A04	گذشت از اشتباهات جوانان و باز گذاشتن مسیر جبران	۲
	A05	شناخت و خنثی‌سازی توطئه و فتنه دشمنان و جلوگیری از نفوذ آنها	۵۳
	A06	ترغیب افراد در جهت اصلاح دانشگاه	۱۸
	A07	تمسک به فرهنگ ایرانی اسلامی	۸
	A08	عمل کردن هر فرد به وظیفه خود	۳
	A09	امر به معروف و نهی از منکر	۱
	A10	تلاش برای استقرار حکومت عدل اسلامی	۱۰
	A11	تقویت علمی دانشگاه‌ها به منظور عدم نیاز به اجانب	۲۶
	A12	تلاش برای تحقق آزادی و استقلال کشور	۶

1. N. King & C. Horrocks.

2. Triangulation.

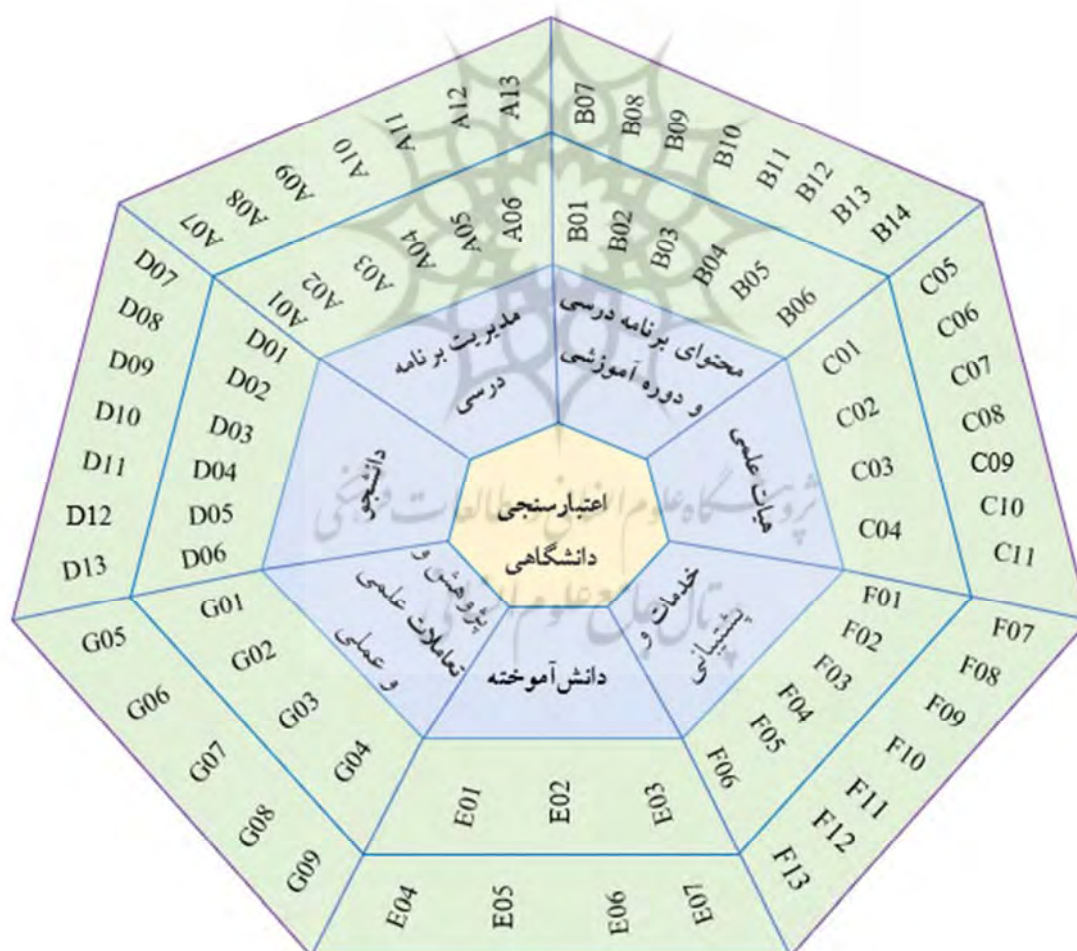

مقوله اصلی	شناسه	زیر مقوله‌ها	تعداد کدها
محتوای برنامه درسی و دوره آموزشی (کدهای اولیه: ۱۹۰)	A13	تلاش برای تحقق اهداف شهدا	۲
	B01	لزوم آزادی و استقلال فکری جهت استقلال کشور	۱۹
	B02	عدم انحراف از وظایف الهی و ملی	۱
	B03	تشویق به شنیدن نظرات اسلام از طریق عالمان آشنا به منطق قرآن	۱
	B04	لزوم تحصیل هم‌زمان علم و اخلاق و تعلیم و تربیت	۶۴
	B05	تلاش برای حل مسائل و احتیاجات کشور	۲۲
	B06	پرهیز از زیر بار ظلم و فرهنگ استعمار رفتن	۲۱
	B07	تلاش برای تحقق اهداف انقلاب و ادامه دادن صراط مستقیم	۹
	B08	لزوم شناخت تاریخ کشور و ظرفیت‌های فعلی آن	۷
	B09	ایجاد و حفظ روحیه تحول‌خواهی	۵
	B10	شناساندن اسلام حقیقی به جوامع بشری	۱۳
	B11	بهره‌جویی از اندیشه شهید مطهری و جلوگیری از فراموش شدن وی	۱
	B12	تدوین محتوای درسی در جهت اصلاح کشور و نه فساد جوانان	۱۳
	B13	تقویت ایمان و جنبه‌های معنوی	۱۲
اعضای هیئت علمی (کدهای اولیه: ۹۱)	B14	حفظ قرآن و بهره جستن از آن در دروس دانشگاه	۲
	C01	احاطه داشتن به تمام شیوه‌های تعلیم و تربیت صحیح	۱
	C02	آگاه‌سازی فریب‌خوردگان و افشای انحراف دشمن	۱۵
	C03	انتقاد و اعتراض به اساتید و مسئولان منحرف از مقاصد ملی و دینی	۴
	C04	تبیین انحراف افراد، اساتید و مسئولان از اهداف ملی و دینی	۹
	C05	پرهیز از یأس و ناامیدی	۴
	C06	تلاش برای امیدآفرینی	۴
	C07	استفاده از اساتید متخصص و متعهد به ارزش‌های اسلامی	۲۳
	C08	التزام به قوانین کشور و پرهیز از رعایت نکردن آن	۳
	C09	تبیین جنایات ظالمین	۷
	C10	یاددهی باکیفیت علم و دانش به دانشجویان	۷
دانشجویان (کدهای اولیه: ۱۴۴)	C11	جلوگیری از انحراف دانشجویان و تبیین حقیقت	۱۴
	D01	تلاش برای نجات و دفاع از اسلام و کشور	۲۰
	D02	پیروی از احکام اسلام و توجه به خدا و عالم غیب	۱۶
	D03	ایمان به ظرفیت‌های داخلی کشور	۶
	D04	تلاش برای برپایی عدالت	۸

مقوله اصلی	شناسه	زیر مقوله‌ها	تعداد کدها
	D05	افشای اسلام ساختگی و انحرافی	۲۲
	D06	شناخت اصول اساسی اسلام واقعی	۲۲
	D07	پرهیز از اشتغال به سرگرمی‌ها و غفلت از امور مهم	۸
	D08	جدیت در تحصیل علم	۷
	D09	قیام و مبارزه علیه انحرافات و عوامل عقب‌افتادگی ملت	۱۶
	D10	جلوگیری از ورود دانشجویان وابسته به شرق و غرب	۵
	D11	تلازم علم‌اندوزی و تهذیب نفس	۹
	D12	عمل به دستورات اسلام در شکل‌ها	۴
	D13	تقویت بسیج دانشجویی	۱
	E01	کسب جرئت در دست زدن به ابتکار	۱
	E02	عدم ارتباط با تربیت‌یافتگان مکاتب شرق و غرب	۵
	E03	تلاش برای ساختن کشور	۱
	E04	حفظ تخصص و متعهد بودن به انقلاب	۶
دانش‌آموختگان (کدهای اولیه: ۵۵)	E05	شخصیت مستقل و غیروابسته به بیگانه	۷
	E06	تقویت مهارت‌های فردی به‌عنوان نیروی انسانی کشور	۲۳
	E07	آماده شدن برای قبول مسئولیت‌های مدیریتی	۱۲
	F01	جلوگیری از آزادی قلم‌های فاسد	۱
	F02	تلاش به شناسایی عوامل فساد در محیط دانشگاه‌ها	۱۲
	F03	لزوم جریان داشتن فرهنگ اسلامی در دانشگاه	۵
	F04	پشتیبانی از قیام حق‌طلبانه و مطالبات به حق محرومین	۳
خدمات و پشتیبانی (کدهای اولیه: ۹۰)	F05	پایداری، استقامت و تقویت روحیه مقاومت جامعه در مقابله با دشمن	۱۵
	F06	بهره‌گیری از توان داخلی (هر چند ضعیف) و دست دراز نکردن نزد دشمن	۱
	F07	حمایت از قشر مستضعف و مردم ستمدیده	۶
	F08	حمایت از تولید ملی	۱
	F09	محیط دانشگاه؛ تسهیلگر تعلیم و تربیت	۱۴
	F10	محیط دانشگاه؛ تسهیلگر پرورش افراد متعهد و متخصص	۱۴
	F11	ترویج فرهنگ ایثار و شهادت	۲
	F12	پاک‌سازی فضای دانشگاه‌ها از عناصر فاسد	۱۳
	F13	ایجاد فضایی با آرامش در دانشگاه‌ها	۳

مقوله اصلی	شناسه	زیر مقوله‌ها	تعداد کدها
پژوهش و تعاملات علمی و عملی (کدهای اولیه: ۱۱۹)	G01	وحدت و ارتباط مناسب دانشگاه و حوزه	۳۵
	G02	ارتباط مناسب دانشگاه با اقشار مردم	۹
	G03	پرهیز از تفرقه و تشتت و حفظ وحدت کلمه	۳۳
	G04	پرهیز از جدال با مخالفان فکری و ایجاد فضای گفت‌وگو	۲
	G05	اقامه جمعی دستورات اسلام و تبلیغ دین	۵
	G06	نقش‌آفرینی در عرصه سیاسی با تمسک به ارزش‌ها	۲۲
	G07	تبری از رژیم غیراسلامی	۳
	G08	تولی به حکومت عدل اسلامی	۳
	G09	تلاش برای بسیج جهانی علیه ظلم	۷

جدول ۳ فهرست مؤلفه‌های اعتبارسنجی دانشگاهی بر اساس اندیشه امام (ره) (منبع: نویسندگان)

نمودار ۱ الگوی اعتبارسنجی دانشگاهی مستخرج از منظومه فکری امام خمینی (ره) (منبع: نویسندگان)

با استفاده از فراوانی کدهای اولیه مرتبط با هر مؤلفه، می‌توان درجه اهمیت موضوع در اندیشه امام علیه السلام را نیز درک نمود. بر این اساس، از میان مؤلفه‌های اصلی اعتبارسنجی برخاسته از ادبیات، به ترتیب مؤلفه‌های «محتوای برنامه درسی و دوره آموزشی»، «مدیریت برنامه درسی» و «دانشجویان» بیشترین تکرار را در بیانات امام علیه السلام داشته‌اند. مؤلفه «مدیریت برنامه درسی» دارای ۱۳ زیرمؤلفه بوده که موارد «شناخت و خنثی‌سازی توطئه و فتنه دشمنان و جلوگیری از نفوذ آنها»، «جلوگیری از تلاش استعمار به بیگانه کردن کشورها از خویش» و «تقویت علمی دانشگاه‌ها به منظور عدم نیاز به اجانب»، پرتکرارترین زیرمؤلفه‌ها هستند. این بخش شامل ملاحظات است که مدیران سطوح مختلف دانشگاه / دانشکده / گروه در اداره برنامه درسی لازم است به آنها توجه نمایند؛ مثلاً مدیران دانشگاهی می‌بایست مراقب فتنه‌انگیزی دشمنان در فضای دانشگاه بوده (A05) و اجازه سیاه‌نمایی در مورد کشور را به استعمار ندهند (A01). همچنین مدیران باید افراد دانشگاه اعم از استاد، دانشجو و کارمند را ترغیب به اصلاح دانشگاه نموده (A06) و روحیه عدم وابستگی به شرق و غرب را در بدنه دانشگاه رشد دهند (A02).

مؤلفه «محتوای برنامه درسی و دوره آموزشی» شامل ۱۴ زیرمؤلفه بوده که ۳ مورد با بیشترین تکرار عبارت‌اند از: «لزوم تحصیل هم‌زمان علم و اخلاق و تعلیم و تربیت»، «تلاش برای حل مسائل و احتیاجات کشور» و «پرهیز از زیر بار ظلم و فرهنگ استعمار رفتن». این زیرمؤلفه‌ها هنجارهایی هستند که می‌بایست در تدوین محتوای برنامه‌های درسی و دوره‌های آموزشی مورد توجه قرار گیرند. به‌طور مثال در تدوین محتوای درسی لازم است از محتوای بومی استفاده شود تا استقلال فکری کشور حفظ شود (B01)، در مسیر تحقق اهداف انقلاب باشد (B07) و اسلام حقیقی (B10) و تاریخ کشور را به دانش‌پژوهان بشناساند (B08). همچنین دوره‌های تحصیلی می‌بایست هم بر علم و هم اخلاق متمرکز باشد (B04)، به حل مسائل کشور توجه کند (B05)، ضد فرهنگ استعماری باشد (B06)، سبب رشد و اصلاح جوانان (B12) و همچنین تقویت ایمان و جنبه‌های معنوی آنان شود (B13).

مؤلفه «اعضای هیئت علمی» نیز ۱۱ زیرمؤلفه دارد که مؤلفه‌های پرتکرار آن عبارت‌اند از: «استفاده از اساتید متخصص و متعهد به ارزش‌های اسلامی»، «آگاه‌سازی فریب‌خوردگان و افشای انحراف دشمن» و «نقش اساتید در جلوگیری از انحراف دانشجویان و تبیین حقیقت» که این مؤلفه‌ها از طرفی ویژگی‌های شخصیتی اساتید الگو را ترسیم می‌کند و از سمتی دیگر ارزش‌های هنجاری بایسته در امر تدریس را مشخص می‌نماید. به‌طور نمونه اعضای هیئت علمی می‌بایست به ارزش‌های اسلام و انقلاب متعهد باشد (C07)، علم و دانش را با کیفیت به دانشجویان آموزش دهد (C10)، جنایات ظالمان را تبیین نماید (C09) و همچنین وظیفه دارد انحرافات دشمن را افشا نموده و فریب‌خوردگان را آگاه نماید (C02).

مؤلفه «دانشجویان» ۱۳ زیرمؤلفه دارد که موارد پرتکرار این مؤلفه شامل «افشای اسلام ساختگی و انحرافی»، «شناخت اصول اساسی اسلام واقعی» و «تلاش برای نجات و دفاع از اسلام و کشور» می‌شود. زیرمؤلفه‌های اشاره‌شده در این قسمت در واقع انتظاراتی است که امام راحل (ره) از بدنه دانشجویی کشور دارد؛ از جمله تلاش برای دفاع از اسلام و کشور (D01)، پیروی از احکام اسلام (D02) و شناخت اصول اساسی اسلام (D06)، قیام علیه انحرافات (D09) و افشای اسلام ساختگی (D05).

مؤلفه «دانش‌آموختگان» شامل ۷ زیرمؤلفه می‌شود که مؤلفه‌های پرتکرار آن، «تقویت مهارت‌های فردی به‌عنوان نیروی انسانی کشور»، «آماده شدن برای قبول مسئولیت‌های مدیریتی» و «شخصیت مستقل و غیروابسته به بیگانه» هستند. نکات طرح‌شده در این بخش در حقیقت شامل بایدها و نبایدهای مدنظر برای دانش‌آموختگان است؛ من جمله حفظ مهارت‌های فردی پس از پایان تحصیلات (E06)، آمادگی برای قبول مسئولیت (E07) و حفظ حریت و استقلال شخصیتی (E05).

مؤلفه «خدمات و پشتیبانی» دارای ۱۳ زیرمؤلفه است که «پایداری و استقامت و تقویت روحیه مقاومت جامعه در مقابله با دشمن»، «محیط دانشگاه؛ تسهیلگر تعلیم و تربیت» و «محیط دانشگاه؛ تسهیلگر پرورش افراد متعهد و متخصص» از جمله مؤلفه‌های با بیشترین تکرار هستند. فی‌الواقع هنجارهای مرتبط با فضای اداری و پشتیبانی دانشگاه در این مؤلفه مطرح شده‌اند. به‌طور مثال در محیط دانشگاه می‌بایست فرهنگ اسلامی جریان داشته باشد (F03)، روحیه استقامت و پایداری در مقابل دشمن ترغیب شود (F05)، به‌دور از عناصر فساد (F12) و همواره دارای آرامش باشد (F13).

مؤلفه «پژوهش و تعاملات علمی و عملی» شامل ۹ زیرمؤلفه می‌شود که مؤلفه‌های «وحدت و ارتباط مناسب دانشگاه و حوزه»، «پرهیز از تفرقه و تشتت و حفظ وحدت کلمه» و «نقش‌آفرینی در عرصه سیاسی با تمسک به ارزش‌ها» بیشترین تکرار را داشته‌اند. موارد مطرح‌شده در این مؤلفه را می‌توان به‌عنوان هنجارهای حوزه ارتباطات و تعاملات علمی و عملی دانشگاه در نظر گرفت. دانشگاه می‌بایست پیوند عمیقی با حوزه علمیه برقرار کند (G01)، در تعاملات داخلی و بیرونی از تفرقه پرهیز کند (G03)، با اقشار مختلف مردم ارتباط مناسب داشته (G02) و در عرصه سیاسی، مؤثر و ارزش‌مدار نقش‌آفرینی نماید (G06).

نتیجه

این پژوهش به‌دنبال شناسایی مقوله‌های ارزیابی دانشگاه بر اساس چهارچوب تخصصی اعتبارسنجی دانشگاهی از منظر امام خمینی (ره) بود که با تحلیل مضمون بر روی مجموعه کتب ۲۱ جلدی صحیفه

امام علیه السلام و بهره‌گیری از ادبیات جهت شناسایی مقولات اصلی اعتبارسنجی، تلاش به استخراج آن شد. مجموعاً ۷ مؤلفه اصلی و ۸۰ زیرمؤلفه منحصربه‌فرد از میان ۸۵۹ کد اولیه، به‌عنوان مؤلفه‌های مطلوب اعتبارسنجی دانشگاهی ارائه گردید.

از آنجا که رشته‌های درسی مختلف، ماهیت و ویژگی‌های متفاوتی دارند و الگوهای اعتبارسنجی دانشگاهی، غالباً به صورت رشته‌محور به ارزیابی کیفیت می‌پردازند، لازم است برای هر رشته، الگوی اعتبارسنجی مجزا بر اساس نظر متخصصان و خبرگان آن حوزه تدوین گردد (رضایی، ۱۳۹۶: ۱۳۷). آنچه حاصل این پژوهش بوده است، در واقع فهرستی از بایدها و نبایدهاست که در فرایند تدوین الگوهای اعتبارسنجی رشته‌های مختلف، می‌بایست مورد توجه تدوین‌کنندگان قرار گیرد تا الگوی تولیدشده بومی و مبتنی بر ارزش‌های ایرانی اسلامی باشد.

از میان مؤلفه‌های اصلی اعتبارسنجی، توجه امام علیه السلام بیش از همه بر مؤلفه‌های محتوایی و مدیریتی برنامه درسی بوده که نشانگر اهمیت فراوان این موضوع است و در تمامی پژوهش‌های بررسی‌شده در بخش ادبیات موضوع نیز برنامه درسی مورد توجه قرار داشته است.

از میان زیرمؤلفه‌ها نیز پرتکرارترین مورد در منظومه فکری امام علیه السلام، لزوم تحصیل هم‌زمان علم و اخلاق و تعلیم و تربیت است. موسوی (۱۳۹۵) نیز یکی از سیاست‌های تحقق دانشگاه اسلامی از منظر امام علیه السلام را همراهی تهذیب و تعلیم برشمرده است. موضوعی که البته در الگوها و نظام‌های ارزیابی دانشگاهی موجود کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. چه‌بسا این مؤلفه یکی از وجوه تمایز اصلی الگوی ارائه‌شده در این پژوهش با الگوهای مرسوم موجود است. مکاتب غیراسلامی، به دلیل دیدگاه سکولار، همواره دین و علم را دو موضوع جدا تلقی نموده و تلاش نموده‌اند محیط دانشگاه را از مباحث دینی و مذهبی خالی نمایند (Turner, 2015)؛ لذا توجه امام علیه السلام بیش از هر چیز به تلازم این دو بوده است.

یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم در تفکر امام خمینی علیه السلام نیز موضوع «شناخت و خنثی‌سازی توطئه و فتنه دشمنان و جلوگیری از نفوذ آنها» است. قنبری و منافی (۱۳۹۵) نیز یکی از راهبردهای تحقق دانشگاه اسلامی از منظر امام علیه السلام را قطع وابستگی به بیگانگان و تأمین استقلال کشور بیان کرده است. با توجه به تمایز و تعارض ارزش‌های اسلامی با دیگر مکاتب و عدم پیروی جمهوری اسلامی ایران از مسیر متعارف شرق و غرب، بدیهی است که خصومت‌ها و فتنه‌انگیزی‌های فراوانی شکل می‌گیرد که تاریخ نزدیک به نیم‌قرنی جمهوری اسلامی ایران، آکنده از این دشمنی‌ها است. دانشگاه نیز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان فرهنگی آینده‌ساز، همواره مورد تهاجمات و تخاصمات بوده و امام علیه السلام توجه به این موضوع را برای مدیران سطوح مختلف دانشگاه، برجسته ساخته است.

منابع و مأخذ

۱. آقاپور، سید مهدی و مختار حسنی سوخته‌سرایي (۱۳۹۱). «بررسی رویکرد دانشگاه اسلامی در سیره رهبری امام خمینی (ره)». *مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی*. ۱ (۱). ۶۸ - ۴۷.
۲. ایلی، خدایار؛ زینب‌السادات مصطفوی؛ فاطمه نارنجی‌ثانی و محمدعلی شاه‌حسینی (۱۴۰۰). «شناسایی عوامل و معیارهای اعتبارسنجی نهادهای آموزش عالی در محیط یادگیری الکترونیکی». *فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی*. ۱۲ (۲). ۱۰۸ - ۸۹.
۳. اسمعیلی، عبدالکریم؛ رضا مقیسه و حسین نادری‌منش (۱۴۰۰). «کارکردهای دانشگاه‌ها در مراحل تمدن‌سازی نوین اسلامی». *پژوهش‌های تمدن نوین اسلامی*. ۱ (۲). ۹۰ - ۵۳.
۴. امین‌بیدختی، علی‌اکبر؛ رضا محمدی و محسن رحیمی (۱۳۹۷). «طراحی الگوی تضمین کیفیت دانشگاه کارآفرین در نظام دانشگاهی ایران». *مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی*. ۸ (۲۲). ۲۶۳ - ۲۲۷.
۵. بازرگان، عباس (۱۳۷۶). «کیفیت و ارزیابی آن در آموزش عالی: نگاهی به تجربه‌های ملی و بین‌المللی». *رهیافت*. ۴ (۱۵). ۷۱ - ۶۰.
۶. بوستانی، حمیدرضا؛ عبادالله بانسی و احمد شاکری (۱۳۹۶). «اولویت‌بندی مؤلفه‌های فرهنگ سازمانی از منظر نهج‌البلاغه در دانشگاه اسلامی». *مدیریت در دانشگاه اسلامی*. ۶ (۱۳). ۷۸ - ۶۱.
۷. تقی‌پور، مریم؛ محمدحسن میرزامحمدی و محسن فرمehنی فراهانی (۱۳۹۹). «تبیین ایده دانشگاه ایرانی - اسلامی در اسناد تحولی آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران». *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*. ۵ (۱۷). ۵۶ - ۳۳.
۸. جعفرزاده، مجتبی و سیامک طهماسبی (۱۴۰۱). «ارائه الگوی عوامل کلیدی موفقیت برای تحقق مرجعیت علمی در دانشگاه اسلامی (مورد مطالعه دانشگاه امام صادق (ع))». *مدیریت در دانشگاه اسلامی*. ۱۱ (۲۴). ۵۰۸ - ۴۷۷.
۹. جعفرزاده، مجتبی؛ سیامک طهماسبی و حسین قلی‌پور (۱۳۹۹). «شناسایی و ارزیابی کارکردهای دانشگاه اسلامی با رویکرد اهمیت - عملکرد (مطالعه موردی دانشگاه امام صادق (ع))». *مطالعات راهبردی بسیج*. ۲۳ (۸۶). ۷۹ - ۳۹.
۱۰. جوانبخش، مرجان؛ سیف‌الله فضل‌اللهی قمشی و محمود ابوالقاسمی (۱۳۹۹). «دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی؛ چالش‌ها و راهکارها». *معرفت*. ۲۹ (۲۷۰). ۸۲ - ۷۱.

۱۱. حاتمی، جواد و رضا محمدی (۱۳۹۲). «طراحی سازمان ملی ارزشیابی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت آموزش عالی». *مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی*. ۳ (۳). ۱۷۴ - ۱۴۵.
۱۲. حسینی، سید رسول و عباس بازرگان (۱۳۸۸). «فرایند هدف‌گذاری در علوم میان‌رشته‌ای و نقش هدف‌ها در ارزیابی کیفیت نظام دانشگاهی». *مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*. ۱ (۴). ۱۴۵ - ۱۲۳.
۱۳. حمیدیا، بابک؛ سید محمد میرکمالی؛ جواد پورکریمی و علی رضائیان (۱۳۹۷). «طراحی الگوی رهبری دانشگاه اسلامی». *اندیشه مدیریت راهبردی*. ۱۳ (۲۶). ۱۳۷ - ۹۵.
۱۴. خادم محترم، خلیل و مهتاب سلیمی (۱۳۹۸). «ارزشیابی و تضمین کیفیت در نظام آموزش عالی». *مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه*. ۴ (۱۵). ۶۲ - ۴۷.
۱۵. رضایی، مهدی (۱۳۹۶). «کیفیت آموزش و اعتباربخشی در دانشکده‌های کسب و کار و رشته حسابداری». *حسابداری و منافع اجتماعی*. ۷ (۳). ۱۵۰ - ۱۳۱.
۱۶. رضائی ورمزیار، فروزان و محمود شرفی (۱۴۰۱). «مؤلفه‌ها و شاخص‌های دانشگاه اسلامی در اندیشه امام خمینی (ع)». *رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی*. ۲ (۸). ۴۷ - ۱.
۱۷. زمانی‌منش، حامد؛ علیرضا عصاره و غلامعلی احمدی (۱۳۹۷). «طراحی چارچوب مفهومی دانشگاه بین‌المللی اسلامی: مطالعه‌ای کیفی». *مدیریت در دانشگاه اسلامی*. ۷ (۱). ۱۲۸ - ۱۰۷.
۱۸. شعبانی زنگنه، فاطمه؛ سید رسول حسینی و محمود صفری (۱۳۹۹). «طراحی الگوی جهت ارزیابی کیفیت مبتنی بر توسعه کارآفرینی دانشگاهی». *پژوهش در نظام‌های آموزشی*. ۱۴ (۵۰). ۱۸۹ - ۱۶۳.
۱۹. شمس مورکانی، غلامرضا و زهرا معارف‌وند (۱۳۹۴). «الگوی برای تضمین کیفیت دوره آموزشی رشته مدیریت آموزشی در مقطع کارشناسی ارشد». *مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی*. ۵ (۱۲). ۱۲۰ - ۹۵.
۲۰. ظفری‌پور، طاهره؛ رضا محمدی و ابراهیم خدایی (۱۳۹۶). «مطالعه تطبیقی نظام ارزشیابی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت در آموزش عالی سنتی و نوین (مجازی و از راه دور)». *تحلیل مالی*. ۱ (۲). ۹۳ - ۷۷.
۲۱. عباس‌پور، عباس و محمد مجتبی‌زاده (۱۴۰۱). «طراحی و اعتباریابی الگوی اعتبارسنجی و تضمین کیفیت نظام آموزش عالی ایران». *پژوهش‌های رهبری و مدیریت آموزشی*. ۶ (۲۲). ۳۹ - ۷.

۲۲. عباس پور، عباس؛ محمد مجتبی زاده؛ حسن ملکی و مقصود فراستخواه (۱۳۹۴). «عوامل، ملاک‌ها و نشانگرهای الگوی بومی اعتبارسنجی نظام آموزش عالی ایران». *پژوهش‌های رهبری و مدیریت آموزشی*. ۲ (۶). ۵۱ - ۱.
۲۳. عباسی، عفت و سعیده رسولی (۱۳۹۲). «مدیریت مشارکتی در سازمان‌های آموزشی و مؤلفه‌های آن از دیدگاه اسلام». *مطالعات معارف اسلامی و علوم تربیتی*. ۱ (۱). ۱۱۷ - ۱۰۳.
۲۴. عنایتی، ترانه؛ کیومرث نیازآذری و نرگس خاتون حسینی (۱۴۰۱). «شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های موثر بر سبک رهبری بصیر در دانشگاه‌های اسلامی». *مدیریت در دانشگاه اسلامی*. ۱۱ (۲۴). ۶۱۴ - ۵۹۱.
۲۵. فتاحی، امیر؛ سهراب مروتی و آمنه جوشن (۱۳۹۲). «دانشگاه اسلامی و چشم‌انداز آن از منظر قرآن کریم». *پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم*. ۴ (۱). ۱۱۷ - ۹۳.
۲۶. قنبری، سیروس و کاظم منافی (۱۳۹۵). «الگوی راهبردی تحقق دانشگاه اسلامی از منظر امام خمینی (ره)». *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*. ۶ (۲۳). ۱۶۹ - ۱۴۳.
۲۷. کریمی، وجیهه و عبدالرحیم نوه‌ابراهیم (۱۳۹۹). «تحلیل و تبیین تأثیر مؤلفه‌های مدیریتی، ساختاری و نگرشی فرهنگ بر تولید علوم انسانی در دانشگاه اسلامی؛ بررسی وضع موجود در دانشگاه پیام نور». *علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*. ۸ (۱۴). ۹۷ - ۱۲۰.
۲۸. کشتکار، مهران و خلیل نوروزی (۱۳۹۵). «الگوی مفهومی دانشگاه اسلامی از منظر مقام معظم رهبری مدظله‌العالی». *مطالعات راهبردی بسیج*. ۱۹ (۷۳). ۲۷ - ۵.
۲۹. موسوی، فرانک (۱۳۹۵). «سیاست‌گذاری تحقق دانشگاه اسلامی با تأمل بر دیدگاه امام خمینی (ره)». *پژوهشنامه متین*. ۱۸ (۷۳). ۱۴۳ - ۱۲۷.
۳۰. میامی، حسن؛ غلامعباس شکاری و عالمه کیخا (۱۴۰۱). «تدوین الگوی دانشگاه کارآفرین با رویکرد تراز انقلاب اسلامی». *مدیریت سبز*. ۲ (۴). ۳۵ - ۱۲.
۳۱. میرکمالی، سیدمحمد؛ جواد پورکریمی؛ مقصود فراستخواه و مهدی نامداری‌پژمان (۱۳۹۶). «طراحی الگوی تضمین کیفیت برنامه‌ریزی آموزشی دانشجو - معلمان در دانشگاه فرهنگیان». *مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی*. ۶ (۱۲). ۸۸ - ۵۵.
۳۲. نجاران طوسی، حامد؛ مهدی فاتح‌راد؛ محمدعلی برزنونی؛ محمدرضا حسینی آهنگر و ابوالفضل محمدی (۱۳۹۶). «الگوی دانشگاه تراز انقلاب اسلامی». *مدیریت اسلامی*. ۲۵ (۳). ۵۲ - ۲۱.

۳۳. نعمتی، محمدعلی و سیده طیبه موسوی امیری (۱۳۹۸). «تدوین الگوی مؤلفه‌های مؤثر بر تحقق

دانشگاه‌پژوهی در دانشگاه اسلامی». *مدیریت در دانشگاه اسلامی*. ۸(۱): ۱۰۲ - ۸۱.

۳۴. نیاز آذری، کیومرث (۱۳۹۲). «ارائه الگویی جهت اعتبارسنجی در دانشگاه آزاد اسلامی».

آینده‌پژوهی مدیریت. ۲۴ (۹۹): ۸۲ - ۷۱.

35. Adebayo, R. I. (2016). The challenges of Islamization of knowledge in Nigerian Islamic universities. *IIUM Journal of Educational Studies*, 4 (1), 78 - 99..
36. Al Shobaki, M. J., Abu - Naser, S. S., Salama, A. A., AlFerjany, A. A. M., & Amuna, Y. M. A. (2018). The Role of Measuring and Evaluating Performance in Achieving Control Objectives - Case Study of " Islamic University"..
37. Apriyanti, H. W. (2020). Measurement and assessment of the developmental status of Islamic University governance: Indonesia perspective. *Int. J. Manag. Account*, 2(1), 10 – 21.
38. As - Shodiq, M. J. F. (2020). Strategic Management of Islamic University in Integrating Science and Religion. *EDUKASI: Jurnal Pendidikan Islam*, 8(1), 46 – 61.
39. Budiyo, A., Haris, A., Antika, L. T., & Wildani, A. (2024). Implementing the Concept of Integration of Science and Islamic Values at Islamic University. *AL - ISHLAH: Jurnal Pendidikan*, 16(1), 581 - 591.
40. Cahyati, A. D., Risa, N., Alim, N., & Prasetyono: (2020, May). Islamic University Accountability Model: In Islamic Values Perspective. In *2nd International Seminar on Business, Economics, Social Science and Technology (ISBEST 2019)*, (pp. 121 - 124). Atlantis Press.
41. Choiriyah, S., & Kartowagiran, B. (2018). Developing delta internal quality assurance to evaluate the quality of Indonesian Islamic universities. *Journal of Social Studies Education Research*, 9(3), 177 - 197.
42. Conrad, J. H. (2020). Exploring The Influence Of ACBSP Accreditation On The Value Proposition of NC Business Schools.
43. Fitri, A. Z. (2016). Quality assurance system between the Islamic State University and the State University. *Jurnal Pendidikan Islam*, 2(2), 208 - 230.
44. Haron, H., Ramli, N. M., Jamil, N. N., & Rahman, A. R. A. (2022). Values in an Islamic University in Malaysia: Analysis from western and Islamic perspectives. *The Journal of Muamalat and Islamic Finance Research*, 86 - 105.
45. Kayode, B. K., & Hashim, C. N. (2014). Quality assurance in contemporary Islamic universities: Issues and challenges. *IIUM Journal of Educational Studies*, 2(2), 40 - 58.
46. Kiger, M. E., & Varpio, L. (2020). Thematic analysis of qualitative data: AMEE Guide No. 131. *Medical Teacher*, 42(8), 846 – 854.
47. King, N., & Horrocks, C. (2010). *Interviews in Qualitative Research*. London: Sage. Chapter 9.
48. Naeem, M., Ozuem, W., Howell, K., & Ranfagni, S. (2023). A step - by - step process of thematic analysis to develop a conceptual model in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 22, 16094069231205789.

49. Omara, T. M., & Oyarekhua, A. G. M. (2022). Evaluation of the Performance Quality of the Educational Process at Islamic University of Madinah. *Journal of Elementary Education*, 31(2), 83 - 106.
50. Qomari, R. (2016). The Evaluation of Curriculum Implementation on Islamic Higher Education in Indonesia. *Ijtimā iyya Journal of Muslim Society Research*, 1(1), 97 - 112.
51. Saunders, M., Lewis, P., Thornhill, A., & Bristow, A. (2019). Research Methods for Business Students. Chapter 4: Understanding research philosophy and approaches to theory development. *Research methods for business students*, 128 – 171.
52. Shirin, H. B., & Islam, M. S. I. (2018). The Curriculum in an Islamic University. *Current Educational Research*, 1(1), 7 - 13.
53. Suryadi, B., Ekayanti, F., & Amalia, E. (2018). An integrated curriculum at an islamic university: Perceptions of students and lecturers. *Eurasian Journal of Educational Research*, 18(74), 25 - 40.
54. Turner, M. (2015). Can the effects of religion and spirituality on both physical and mental health be scientifically measured? An overview of the key sources, with particular reference to the teachings of Said Nursi. *Journal of religion and health*, 54, 2045 - 2051.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی